

Het Oera Linda-boek. Falsificatie of mystificatie?

WALTER PREVENIER

G. Th. Jensma, *De gemaskerde God. François HaverSchmidt en het Oera Linda-boek* (Dissertatie Groningen 2004; Zutphen: Walburg pers, 2004, 467 blz., ISBN 90 5730 344 2).*

In 1867 kwam het geheimzinnig handschrift met de Oera Linda tekst boven water. Voor de ene was het een authentieke historische bron, voor de andere een religieuze boodschap. Velen noemden het een stuntelige vervalsing, een groteske studentengrap, anderen een doelbewuste mystificatie. De oudst vermelde gebeurtenis in het boek is het verzinken van Atlantis, in 2193 voor Christus. Maar de kern is een spectaculair verhaal over de herkomst van de Friezen, in de vorm van een aaneenschakeling van kronieken van de familie Over de Linden, die opklimmen tot 558 voor Christus en stoppen in 1256 na Christus, wanneer het bewaarde handschrift in Leeuwarden beweert te zijn geschreven. Goffe Jensma analyseerde handschrift en inhoud met een grondigheid, die definitief ontslaat van de lectuur van de ruime boekenkast met studies die tot nog toe over Oera Linda het licht zagen. Het is mijn overtuiging dat dit fascinerend proefschrift wel degelijk het ultieme zinvolle woord over dit complexe dossier heeft gesproken.

De eerste vraag is of dit handschrift überhaupt kan zijn wat het beweert te zijn, een dertiende-eeuws document. Elke auteur van een falsum of van een mystificatie die zichzelf respecteert bezit de nadrukkelijke ambitie het door hem geïntendeerd publiek er te laten inlopen. Daartoe moeten de externe en interne kenmerken van het object maximaal geloofwaardig gemaakt worden. De vervalser heeft de keuze tussen een pseudo-origineel en een pseudo-kopie, waarbij respectievelijk de illusie wordt gewekt dat het falsum een origineel document of een afschrift van dat origineel voorstelt. Pseudo-originelen zijn in beginsel de meest overtuigende vervalsingen, althans indien de vervalser een knap vakman is. Maar pseudo-kopieën zijn, vooral bij het nabootsen of in elkaar knutselen van oorkonden, technisch eenvoudiger te realiseren. Men hoeft dan immers het schrift van de periode waaruit het document beweert te stammen niet na te bootsen, en er dient evenmin een authenticiteitsmerk, zegel of handtekening, te worden nagebootst. In het geval van 'literaire' teksten, zoals kronieken, annalen en heiligenlevens, stelt deze laatste bekommernis zich niet, en wordt

* De redactie betreurt het dat dit discussiedossier met vertraging verschijnt. Indertijd heeft prof. dr. G. Rooijackers (Meertens Instituut/Universiteit van Amsterdam) een derde bijdrage toegezegd vanuit een specifiek religie-historisch gezichtspunt, maar helaas heeft de redactie, ondanks regelmatige herinneringen van haar kant en vele plechtige toezeggingen van zijn kant, die bijdrage nooit mogen ontvangen. Uiteindelijk heeft de redactie besloten het discussiedossier te publiceren in de vorm die thans voor u ligt.

doorgaans geopteerd voor een pseudo-origineel.¹ De bedriegende auteur dient dan wel een schrifttype na te bootsen dat bestond in de tijd waarin het falsum wordt gesitueerd, voor Oera Linda dus medio dertiende eeuw. Hij moet een toen voorhanden zijnde beschrijfstof kiezen, de toen gebruikelijke inkt, bladspiegel, lay-out, interpunctie, en vooral contemporaine taal- en stijlkenmerken respecteren. Inhoudelijk moet hij refereren naar reële toestanden, personages en instellingen van de bewuste periode.

Goffe Jensma voert de toetsing van de authenticiteit uit met grote acribie. Hij wijst er op dat de keuze van papier als beschrijfstof niet zeer handig was, vermits papier in 1256 (datum van de vermeende productie) nog maar erg zelden voorkwam in West-Europa. De onwaarschijnlijkheid is in feite nog groter dan Jensma suggereert. In de Nederlanden duikt papier namelijk nog veel later op dan in Zuid-Europa. In Vlaanderen dateert het oudst bekende gebruik, in een boekhoudkundig dossier van de graaf, van 1270.² In Friesland moet dat nog enkele decennia later zijn geschied. Bovendien is er geen watermerk, en dat terwijl dit niet kan ontbreken in het toenmalig handgeschept procédé. Indien de falsaris had gewild, had hij met enige inspanning in archieven misschien wel geen dertiende-eeuwse, maar dan toch veertiende- of vijftiende-eeuwse onbeschreven vellen papier kunnen opdiepen. Want dat heeft precies een tijdgenoot van de Oera Linda-maker(s) in Frankrijk op grote schaal uitgespookt. Ik doel op de notarisklerk Denis Vrain-Lucas (1818-1882), die tijdens zijn vele bezoeken aan de Bibliothèque Nationale te Parijs, enkele duizenden onbeschreven bladen papier had gescheurd uit registers van de vijftiende tot de achttiende eeuw, voorzien van de meest diverse watermerken. Op 27.345 ervan pende hij de ene keer pseudo vijftiende-eeuws gothisch cursief (voor een 'brief' van Jeanne d'Arc), de andere keer humanistica (voor 'correspondentie' tussen Pascal en Newton), een enkele keer zelfs Romeins cursief voor een amoreus schrijven van Cleopatra aan haar minnaar Julius Caesar. Vrain-Lucas liet het papier er nog ouder uitzien door verkleuring en bevuiling.³ De Oera Linda-makers maakten een wel heel stuntelige variant op deze techniek. Ze gaven het papier een bruin tintje en lieten het ook even schroeien. Maar heel naïef was hun keuze van gevegerd papier van typisch negentiende-eeuwse makelij, dat door Jensma met quasi zekerheid kon getraceerd worden als een machinaal product, van na 1850, van de firma Tielens en Schrammen uit Maastricht. Toegegeven, efficiënt opsporen van papier met het adequate watermerk, in functie van tijd en streek waarin men het falsum lokaliseerde, zat er in de negentiende eeuw nog niet in, want het eerste repertorium van watermerken door Charles Briquet was pas in 1907

¹ Voor definities van falsum, pseudo-origineel en pseudo-kopie, zie: M. M. Cárcel Ortí, ed., *Vocabulaire international de la diplomatie* (2e ed.; Valencia, 1997) 41-43.

² J. Buntinx, *Het memoriaal van Jehan Makiel, klerk en ontvanger van Gwijde van Dampierre, 1270-1275* (Brussel, 1944).

³ H. Bordier, É. Mabile, *Une fabrique de faux autographes ou récit de l'affaire Vrain-Lucas* (Parijs, 1870).

voorhanden.⁴ Handiger ware geweest de ontstaansperiode van Oera Linda iets later te situeren, wanneer papier in Europa meer courant was geworden.⁵

De door de Oera Linda-makers gebruikte zwarte inkt is ook al niet de beste keuze: hij is niet van oude makelij, en is niet voldoende in het papier getrokken, zoals het zou gehoord hebben na 610 jaar (in 1867) en zeker thans, na 750 jaar. Nog erger is het gesteld met het gehanteerde alfabet. Ogenschijnlijk hanteert men runentekens, ietwat gedrongen binnen cirkels, een geometrische vormgeving die geïnspireerd is op het Oudfriese jol, een rad met zes spaken. Doch in feite zijn het Romeinse kapitaalletters, die voor een negentiende-eeuws publiek uiterst gemakkelijk ontcijferbaar waren. Nogmaals, indien de auteur(s) de manipulatie minder doorzichtig hadden willen maken, was het een koud kunstje geweest om modellen van ‘echte’ runenletters te vinden. Jensma stipt terecht aan dat erudiete publicaties over runen toen in Friese bibliotheken aanwezig waren. Beter geslaagd als camouflerend maakwerk is het afbakenen van de bladspiegel en de aanduiding van de schrijfregels met potlood via een passer: dit systeem is in de hele Middeleeuwen een normaal gebruik.

De negentiende-eeuwse falsaris van het Oera Linda handschrift lijkt er zich dus vrij gemakkelijk van af te hebben gemaakt. Jensma besluit dan ook terecht: “Tegelijkertijd heeft het manuscript goedkope kenmerken van onechtheid, laat het met andere woorden openlijk zien dat het niet is wat het zegt te zijn.”⁶ Het maakproces is zo stuntelig dat Jensma kan gewagen van ‘een aperte mystificatie, die er als het ware om smeekte om doorgeprikt te worden.’⁷ Het toppunt van doorzichtigheid is wel dat op de pagina’s 46 en 47 van het handschrift een expliciete handleiding met de sleutel van de zogenaamde runenletters opduikt, waarbij enkel een drietal ligaturen nog enige twijfel kunnen zaaien. Het lijkt wel of de manipulerende auteurs wilden nagaan hoe lang het duurde vooraleer tijdgenoten de grap door hadden. En, of ze er ingelopen zijn, de geleerde heren van het Fries Genootschap en in het bijzonder dr. J. G. Ottema, die het handschrift in 1872 uitgaf, en wegens de snelle uitverkoop opnieuw in 1876, nog steeds gelovend in de echtheid. Velen beschouwden de taal van Oera Linda als authentiek oud-Fries, hoewel filoloog J. Beckering Vinckers het al in 1876 wartaal noemt. Jensma bestempelt het kortweg OLBees, en acht het een cocktail van Nederlands en nieuw-Fries, een doorzichtige mix, want de auteur(s) wilden duidelijk begrepen worden door een zo breed mogelijk Nederlandstalig publiek.

Overtuigd van de onechtheid gaat Jensma meteen peilen naar de motieven van de maker(s), en tevens naar hun identiteit. Dankzij een schrandere confrontatie met levensloop, ideologische opvattingen en geschriften van potentiële auteurs

⁴ Ch. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600* (4 vol.; Parijs, 1907).

⁵ M. Zerdoun Bat-Yehouda, *Le papier au Moyen Âge, histoire et techniques* (Turnhout, 1999).

⁶ G. Th. Jensma, *De gemaskerde God. François HaverSchmidt en het Oera Linda-boek* (Zutphen, 2004) 36.

⁷ *Ibidem*, 23.

van de mystificatie, waagde Jensma het er op drie van hen de schuld (of de eer?) te geven. Uiteraard kon hij deze sinds lang overleden figuren niet tot een bekentenis dwingen, evenmin aan een of andere DNA-proef onderwerpen. Het harde bewijs is er nog steeds niet, zodat Jensma, de eigen prestatie relativerend, Oera Linda als 'een onopgelost dossier' blijft beschouwen.⁸ Te bescheiden, naar mijn aanvoelen. Het nuttigste en meest vernieuwende facet van deze monografie is inderdaad de zoektocht naar de motieven voor de mystificatie, en daarmee onverbrekkelijk samenhangend, het auteurschap van dit 'corpus delicti.' Om dit doel te bereiken maakt Jensma handig gebruik van de bekende 'thick description' methode van Clifford Geertz, waarbij de onderzoeker niet als een jurist of een detective, maar als een antropoloog op pad gaat. In die aanpak wordt Oera Linda beschouwd als een menselijke constructie met een specifiek doel dat moet worden ontrafeld. Het betoog overtuigt me volkomen. Ik wil slechts een enkele randbedenking maken bij het terminologisch en methodologisch kader van het concept 'falsum', en wel vanuit de gedachte dat een puur falsum eigenlijk niet bestaat. Een voorwerp uit het verleden is immers altijd echt en uniek: 'een 19^e eeuwse kopie van een 14^e eeuws gothisch beeldje is een echt 19^e eeuws voorwerp.'⁹ Het onechte karakter van een document zit in feite niet in de materiële kwaliteiten van het voorwerp, maar in de bedriegende intentie en het frauduleus gebruik ervan. Een 'valse Breugel' kan dus best gewoon een 'foutieve' toeschrijving aan deze schilder zijn door een klungelend kunsthistoricus. Dit paneel is immers het echte werk van een vooralsnog niet-geïdentificeerde andere kunstenaar.

Overigens is het concept falsum lang niet eenduidig. Er zijn vooreerst de eigenlijke falsa. Binnen die groep kan men twee types onderscheiden: materiële en intellectuele vervalsingen. De eerste (in het Engels 'forgery' geheten) zijn documenten die niet uitgaan van de instantie waarvan ze beweren te stammen.¹⁰ Een voorbeeld van een dergelijk pseudo-origineel is de reeks van valse dagboeken van Hitler, vervaardigd door Konrad Kujau en in 1983 verkocht aan *Der Stern*.¹¹ Intellectuele falsa gaan daarentegen wel uit van wie het beweert uit te gaan, vaak de kanselarij van een vorst die zich liet ompraten of omkopen door een belanghebbende. Het bedrog zit hier in de inhoud, in het discours waarmee men de tijdgenoten (behalve uiteraard de belanghebbende samenzweerders) om de tuin wil leiden.¹² Een subcategorie zijn de falsa waarin het frauderen voortkomt uit zucht naar prestige en sociaal aanzien. Dit is het geval

⁸ *Ibidem*, 16. Of bedoelt de auteur het hier zelf ironisch?

⁹ W. Prevenier, M. Howell, M. Boone, *Uit goede bron. Introductie tot de historische kritiek* (7^e druk; Leuven, Apeldoorn, 2000) 53.

¹⁰ M. Howell, W. Prevenier, *From reliable sources. An introduction to historical methods* (Ithaca, Londen, 2001) 57-60: bespreekt de termen 'authenticity', 'falsity', 'inauthentic', 'falsification', 'inaccurate', 'genuine', 'illegitimate', 'true', 'faked', 'pastiche', 'plagiarist', 'anachronism', 'forgery'; voor de Duitse terminologie, van dezelfde auteurs: *Werkstatt des Historikers. Eine Einführung in die historischen Methoden* (Keulen, Weimar, Wenen, 2004) 72-76.

¹¹ G. Picker, *Der Fall Kujau. Chronik eines Fälschungsskandals* (Frankfurt am Main, 1992).

voor de beruchte valse ‘kruistocht-oorkonden’, die in 1843 werden binnengesmokkeld in de in 1839 door Louis-Philippe opgerichte ‘eregalerij van de Kruistochten’ in het Paleis van Versailles. Malafide Franse families van recente adel hadden door ‘experten’ hun naam laten inschuiven als pseudo-getuige in deze pseudo-oorkonden uit de twaalfde en dertiende eeuw, om aldus hun sociaal blazen op te poetsen.¹³ Er is, verder, de pastiche, het nabootsen in wisselende combinaties van kenmerken van een of meer originele documenten en voorwerpen, waarbij het motief zowel winstbejag als Spielerei of kunstzin kan zijn. Een variant op deze techniek zijn de vele gebouwen uit de negentiende en twintigste eeuw in neo-stijlen, met de reconstructie van Carcassonne door Viollet-le-Duc als berucht archetype.¹⁴ Mystificatie is een totaal ander genre. Hier wordt, vaak uit het niets, een pseudo-document gecreëerd, met het doel een nieuw en verzonnen beeld van het verleden van een persoon, familie, volk of natie in het leven te roepen. Dit is de zogenaamde ‘invented history.’

Eric Hobsbawm en Terence Ranger hebben aangetoond dat deze laatste techniek van alle tijden is.¹⁵ Het ‘uitvinden’ van een prestigieus pseudo-verleden, zoals het geval is in Oera Linda, is dus niet typisch negentiende-eeuws. In de zestiende eeuw kende Friesland een flinke traditie terzake, maar ook in de vijftiende eeuw betaalden de hertogen van Bourgondië broodschrijvers om hun dynastie vast te haken aan Trojaanse en Karolingische antecedenten, om op die manier hun claims op een koningstitel te legitimeren.¹⁶ In het licht van de tot nog toe opgesomde categorieën kan men Oera Linda niet beschouwen als een falsificatie uit materieel gewin of persoonlijke zucht naar prestige. Daarvoor moet er een duidelijke, naar buiten tredende, of ten minste traceerbare beneficiaris zijn, en die is er niet. Het is kennelijk ook geen vrijblijvende Spielerei, zoals een simpele pastiche zou kunnen zijn. Wat is het dan wel? We kunnen Oera Linda typeren enerzijds als een materieel falsum, dat zich poogt voor te doen als een dertiende-eeuws document, wat het niet is, anderzijds als een mystificatie, met een expliciete ideologische ondergrond, namelijk het sympathiek presenteren van een opvatting over de plaats van religie in de negentiende eeuw. Op dit aspect wordt elders in deze recensie ingegaan.

Bij het bepalen van de kwaliteit van een vervalsing verdient het aanbeveling de hierboven geschetste waaier van manipulaties te hanteren, en niet de dichotomie, die Jensma in zijn overigens voortreffelijke analyse voorop stelt, namelijk de

¹² Voor de Middeleeuwen spreekt men hier over ‘Kanzleifälschungen’; zie: C. Ortí, *Vocabulaire international*, 43, n° 119.

¹³ R.-H. Bautier, ‘La collection des chartes de croisade’, *Comptes rendus de l’Académie des inscriptions et belles-lettres* (juillet-octobre 1956) 382-386.

¹⁴ Prevenier, *Uit goede bron*, 52-55.

¹⁵ E. Hobsbawm, T. Ranger, *The invention of tradition* (Cambridge, 1983).

¹⁶ Tal van voorbeelden uit de vijftiende eeuw: W. Blockmans, R. Stein, ‘Beïnvloeding en manipulatie van elite en massa’, in: W. Prevenier, ed., *Prinsen en poorters. Beelden van de laat-middeleeuwse samenleving in de Bourgondische Nederlanden, 1384-1530* (Antwerpen, 1998) 333-340.

tegenstelling tussen ‘juridisch’ en ‘litterair’. Hij maakt daardoor een te nadrukkelijk contrast tussen het onschuldig literair spel enerzijds, en de schuldige daad van de falsificatie, die rechterlijk kan worden vervolgd, anderzijds. Het vervaardigen van onechte oorkonden werd in de Middeleeuwen niet steeds als juridisch strafbaar bestempeld. Men vervaardigde pseudo-originelen soms ook om simpelweg verloren of beschadigde oorkonden te vervangen, of om aan een bestaande oorkonde, via interpolatie, nuttige details toe te voegen die volledig met de juridische werkelijkheid overeenstemden. Carlrichard Brühl heeft er de naam ‘eerbare vervalsers’ voor bedacht.¹⁷ Ik wil er verder ook op wijzen dat de notie ‘authentiek’ in de Middeleeuwen een totaal andere connotatie had dan vandaag. B. Guenée stelde vast dat een apocriefe oorkonde, die het eigendomsrecht van een goed toekent aan een ander individu dan de rechtmatige eigenaar, probleemloos een authentieke status kan krijgen, op voorwaarde dat een oorkonder met gezag (een koning bijvoorbeeld) er zijn zegen aan verleent.¹⁸ Diens nieuwe rechtshandeling vernietigt dan de vorige.

Vaak wordt mystificatie gezien als een operatie die wordt opgezet eeuwen na de periode die men in het maakwerk ten tonele voert, zoals in Oera Linda inderdaad het geval is. Mystificaties kunnen zowel in de tijd zelf als post-factum gebeuren. In beide opties verschillen de motivaties nauwelijks. In de elfde- en twaalfde eeuw knutselden de monniken van de Gentse Sint-Pietersabdij apocriefe annalen en heiligenlevens van de negende eeuw in elkaar om, in de rivaliteit met de Gentse Sint-Baafsabdij, aan te tonen dat Sint-Pieters ouder, rijker en belangrijker is. Om dit pseudo-verhaal te onderbouwen, fabriceerden ze tezelfdertijd op basis van echte oorkonden een aantal pseudo-originelen uit de negende eeuw met een analoge teneur, heel perfide, want zo lijken die ‘onafhankelijke’ getuigenissen elkaar te bevestigen.¹⁹ Prestige, macht en invloed zijn hier de inzet. Contemporain kan het ook. In de beroemde ‘Vita Caroli’, uit de negende eeuw, manipuleert Einhard, topmedewerker van Karel de Grote, compleet de werkelijkheid in zijn levensverhaal van de keizer, om de verdiensten en intellectuele kwaliteiten van zijn broodheer zwaar in de verf te zetten. Aan een analoge manipulatie maakte de romantische historicus Thomas Carlyle zich schuldig in zijn ‘On Heroes’ uit 1841. Hij aarzelde niet de feiten geweld aan te doen om historische personages, zoals Napoleon, Cromwell en Mohamed, om te buigen tot historische helden. Zowel in contemporaine als in retrospectieve casussen gaat het om bewust manipuleren van de werkelijkheid.

¹⁷ C. Brühl, ‘Der ehrbare Fälscher’, *Deutsches Archiv*, XXXV (1979) 209-218.

¹⁸ B. Guenée, ‘Authentique et approuvé. Recherches sur les principes de la critique historique au Moyen Âge’, in: *Politique et histoire au Moyen Âge* (Parijs, 1981) 265-278.

¹⁹ G. Declercq, ‘Centres de faussaires et falsification de chartes en Flandre au moyen âge’, in: A. Canellas López, *Falsos y falsificaciones de documentos diplomaticos en la edad media* (Zaragoza, 1991) 65-74.

Een falsum is slechts een falsum, een mystificatie slechts een mystificatie, indien er een goed omschreven motief kan worden bepaald, en indien auteurs en/of belanghebbenden kunnen worden geïdentificeerd. Jensma is daarin perfect geslaagd. Hij maakt daarbij terecht onderscheid tussen zogenaamd materiële en intellectuele auteurs.²⁰ Hij ziet niet minder dan vier rolpatronen in het ontstaansproces van Oera Linda: de ‘schrijver’ (die de tekst bedenkt), de vertaler (die omzet in het OLBees), de afschrijver (die de eerste versie omzet in pseudorunen), en de redacteur (die achteraf verbeteringen aanbrengt). Theoretisch kan dat een en dezelfde persoon zijn, doch dat is hier stellig niet het geval. De afschrijver was kennelijk niet de opsteller (‘schrijver’), wel een gelegenheids-scribent, en niet erg schrijfvaardig. Hij corrigeert zichzelf voortdurend. Het klad dat hij afschreef was duidelijk nog niet in OLBees letters geschreven, wel in normale Romeinse hoofdletters. De correcties achteraf zijn, althans ten dele, door een ander individu aangebracht met het doel het Oudfries profiel van de tekst te versterken, en de kans te verhogen om argeloze lezers te verschalken. Jensma kan, door een subtiele argumentatie, verder aantonen dat ook de vertaler en de redacteur twee verschillende personen moeten zijn. Uiteindelijk identificeert hij sloopstimmerbaas Cornelis over de Linden (1811-1874) met quasi zekerheid als materieel auteur, namelijk als de scribent die het concept overschreef in OLBees runen. Filoloog Eelco Verwijs (1830-1880), bekwaam uitgever van middelnederlandse teksten, maar verder een onmogelijk karakter die er van genoot ontelbare collega’s op ruwe wijze te beledigen, moet de redacteur geweest zijn. Hij maakte kennelijk misbruik van zijn ambt van archivaris van de provincie Friesland om het boek (zijn boek, doch dat wist men toen niet) bij het opduiken fors te promoten. Hij was daarbij zo sluw om niet op alle plaatsen in te grijpen in de transcriptie van *Over de Linden*, omdat precies diens filologische ‘fouten’ de suggestie van authenticiteit verhoogden. François HaverSchmidt (1835-1894), toen jong predikant in Foudgum (Friesland), en verder bekend schrijver, onder de schuilnaam Piet Paaltjens, wordt door Jensma met een overvloed aan argumenten ontmaskerd als de ‘intellectuele’ auteur, de inspirator van de opzet tot schrijven van het Oera Linda boek. Heel overtuigend lijkt me de confrontatie van een aantal stijlkenmerken van het oeuvre van Piet Paaltjens met Oera Linda, en vooral de gelijkennis in de raamstructuur, waardoor blijkt dat HaverSchmidt ook bij de redactie (= correctie) moet betrokken geweest zijn. Na het opduiken van het handschrift in 1867, en de start van de discussies rond de authenticiteit ervan, hebben Verwijs en HaverSchmidt een perfecte cover-up georganiseerd, waardoor hun betrokkenheid bij de productie van Oera Linda waterdicht afgeschermd bleef. Daardoor kan Jensma uiteraard geen sluitend bewijs van de rol van Verwijs en HaverSchmidt, in de juridische zin, leveren.

Het is een feit dat heel wat tijdgenoten, Ottema op kop, na het opduiken van Oera Linda, in 1867, kritikeloos geloofden in de authenticiteit van het boek. Echt eigenaardig is dit ook weer niet. Wetenschapsfilosoof Robert Merton meent dat

²⁰ Prevenier, *Uit goede bron*, 76-77.

de tijdelijke geloofwaardigheid van de falsa van de hoger genoemde Vrain-Lucas essentieel kan worden uitgelegd doordat degene die ze als eerste bekend maakte en echt verklaarde een befaamd mathematicus en académicien was, Michel Chasles.²¹ In de Friese casus speelde classicus Ottema een dergelijke rol als geloofwaardig expert. De thesis van Murk de Jong, dat Eelco Verwijs, als Hollander, de bedoeling had het chauvinisme van de leden van het Fries Genootschap, belachelijk te maken, door Oera Linda zo geloofwaardig te redigeren dat de Friese filologen er zouden inlopen, maar net doorzichtig genoeg opdat vervolgens Hollandse geleerden de mystificatie konden ontmaskeren, vindt maar gedeeltelijk genade in de ogen van Jensma. De Jong suggereerde ook dat Verwijs in Oera Linda een systematische parodie realiseerde op de oudere Friese kroniekenliteratuur, maar kon daarvoor geen concrete bronnen-filiatie aanduiden. Jensma meent integendeel dat HaverSchmidt zeer vertrouwd was met de fantastische geschiedschrijving van de zestiende-eeuwse Friese humanisten, zoals de kroniek van Occo Scarlensis, die toen ook al de oorsprong van de Friezen, zonder schroom en zonder onderbouw van bronnen, ver in de tijd hadden terug geprojecteerd. Jensma komt zo tot de originele conclusie dat de Oera Linda-makers deze zestiende-eeuwse antecedenten niet wensten belachelijk te maken, maar er nauw bij aansloten, en ze inderdaad tot op zekere hoogte parodieerden, zodat hij kan besluiten dat Oera Linda zelf een stuk fantastische geschiedschrijving is.

²¹ R. K. Merton, *The sociology of science* (Chicago, 1973) 309.

de tijdelijke geloofwaardigheid van de falsa van de hoger genoemde Vrain-Lucas essentieel kan worden uitgelegd doordat degene die ze als eerste bekend maakte en echt verklaarde een befaamd mathematicus en académicien was, Michel Chasles.²¹ In de Friese casus speelde classicus Ottema een dergelijke rol als geloofwaardig expert. De thesis van Murk de Jong, dat Eelco Verwijs, als Hollander, de bedoeling had het chauvinisme van de leden van het Fries Genootschap, belachelijk te maken, door Oera Linda zo geloofwaardig te redigeren dat de Friese filologen er zouden inlopen, maar net doorzichtig genoeg opdat vervolgens Hollandse geleerden de mystificatie konden ontmaskeren, vindt maar gedeeltelijk genade in de ogen van Jensma. De Jong suggereerde ook dat Verwijs in Oera Linda een systematische parodie realiseerde op de oudere Friese kroniekenliteratuur, maar kon daarvoor geen concrete bronnen-filiatie aanduiden. Jensma meent integendeel dat HaverSchmidt zeer vertrouwd was met de fantastische geschiedschrijving van de zestiende-eeuwse Friese humanisten, zoals de kroniek van Occo Scarlensis, die toen ook al de oorsprong van de Friezen, zonder schroom en zonder onderbouw van bronnen, ver in de tijd hadden terug geprojecteerd. Jensma komt zo tot de originele conclusie dat de Oera Linda-makers deze zestiende-eeuwse antecedenten niet wensten belachelijk te maken, maar er nauw bij aansloten, en ze inderdaad tot op zekere hoogte parodieerden, zodat hij kan besluiten dat Oera Linda zelf een stuk fantastische geschiedschrijving is.

²¹ R. K. Merton, *The sociology of science* (Chicago, 1973) 309.

De politiek van de goede verstaander

HENK TE VELDE

Het boek waarop Goffe Jensma eind 2004 promoveerde, dient zich aan als een modelproefschrift. Het behandelt een beroemde casus van mythe en mystificatie uit de Friese geschiedenis, is goed geschreven en gebaseerd op uitvoerig en zorgvuldig onderzoek. De auteur heeft het onderwerp goed afgebakend en schrijft met gezag over zijn onderwerp, waarvan hij bovendien de brede betekenis weet duidelijk te maken. De prestatie roept sympathie en bewondering op en het verbaast niet dat de promotie cum laude geschiedde. Het is bovendien een eigenzinnig boek waarvan in Nederland niet gemakkelijk een tweede is aan te wijzen, en zo afgerond dat de auteur geen conclusie nodig heeft gehad, maar slechts een 'epiloog' van nog geen vier pagina's. Men doet de auteur dan ook bijna onrecht door meer te doen dan glossen te plaatsen langs de weg die hij is gegaan. Toch nodigt de epiloog daartoe uit. Daarin stelt de auteur de aard van zijn boek aan de orde en bekent hij in feite, dat hij die niet heeft kunnen definiëren. Gaat zijn studie over de psychologie van de vervalser, over de literaire dubbelganger, over ironie of de verhouding tussen godsdienst en literatuur? Is het een anti-detective? De pagina's die volgen gaan slechts over het schrijverschap van de voornaamste auteur van het Oera Linda-boek, François HaverSchmidt, en heten met recht epiloog.

Kort daarvoor merkt Jensma op dat hij zich toch steeds 'detective malgré lui' heeft gevoeld. (359) Het is geen wonder, want de zorgvuldig opgebouwde retorische lijn van het boek is die van een detective. Terwijl de auteur al bij het begin weet waar hij uit wil komen, tracht hij onbevangen zijn speurtocht op te bouwen en hoewel de oplossing wel snel duidelijk wordt, presenteert het boek het materiaal alsof het een detective is. Halverwege het boek (187) zegt de auteur weliswaar dat de wetenschappelijk meest interessante vraag niet die naar de schrijver van het Oera Linda-boek is, maar: hoe kan het toch dat zo veel mensen zo heilig in het boek geloofden terwijl het zo duidelijk een mystificatie dan wel falsificatie is? Hij besteedt echter verreweg het grootste deel van zijn boek aan de eerste vraag.

Natuurlijk geeft hij daarbij veel meer dan alleen een antwoord op een raadsel. In zijn *thick description* en cultuurhistorische benadering van zijn casus (20) snijdt hij allerlei kwesties aan die de negentiende eeuw in hun greep hielden. Maar uiteindelijk worden alle eruditie en scherpzinnigheid vooral in stelling gebracht om in te gaan op de detective-vraag. Ik zeg met opzet 'ingaan op', want een 'juridische' oplossing meent Jensma niet te kunnen geven, of beter: wil hij ook liever niet geven. Hem interesseren de dubbelzinnigheid, de ironie, de dubbele bodems, het Friese en toch niet-Friese, de bedrieger die bedrogen uitkomt, de ironie dat de naïeveling Ottema de geschiedenis meer beïnvloedt dan de

De politiek van de goede verstaander

HENK TE VELDE

Het boek waarop Goffe Jensma eind 2004 promoveerde, dient zich aan als een modelproefschrift. Het behandelt een beroemde casus van mythe en mystificatie uit de Friese geschiedenis, is goed geschreven en gebaseerd op uitvoerig en zorgvuldig onderzoek. De auteur heeft het onderwerp goed afgebakend en schrijft met gezag over zijn onderwerp, waarvan hij bovendien de brede betekenis weet duidelijk te maken. De prestatie roept sympathie en bewondering op en het verbaast niet dat de promotie cum laude geschiedde. Het is bovendien een eigenzinnig boek waarvan in Nederland niet gemakkelijk een tweede is aan te wijzen, en zo afgerond dat de auteur geen conclusie nodig heeft gehad, maar slechts een 'epiloog' van nog geen vier pagina's. Men doet de auteur dan ook bijna onrecht door meer te doen dan glossen te plaatsen langs de weg die hij is gegaan. Toch nodigt de epiloog daartoe uit. Daarin stelt de auteur de aard van zijn boek aan de orde en bekent hij in feite, dat hij die niet heeft kunnen definiëren. Gaat zijn studie over de psychologie van de vervalser, over de literaire dubbelganger, over ironie of de verhouding tussen godsdienst en literatuur? Is het een anti-detective? De pagina's die volgen gaan slechts over het schrijverschap van de voornaamste auteur van het Oera Linda-boek, François HaverSchmidt, en heten met recht epiloog.

Kort daarvoor merkt Jensma op dat hij zich toch steeds 'detective malgré lui' heeft gevoeld. (359) Het is geen wonder, want de zorgvuldig opgebouwde retorische lijn van het boek is die van een detective. Terwijl de auteur al bij het begin weet waar hij uit wil komen, tracht hij onbevangen zijn speurtocht op te bouwen en hoewel de oplossing wel snel duidelijk wordt, presenteert het boek het materiaal alsof het een detective is. Halverwege het boek (187) zegt de auteur weliswaar dat de wetenschappelijk meest interessante vraag niet die naar de schrijver van het Oera Linda-boek is, maar: hoe kan het toch dat zo veel mensen zo heilig in het boek geloofden terwijl het zo duidelijk een mystificatie dan wel falsificatie is? Hij besteedt echter verreweg het grootste deel van zijn boek aan de eerste vraag.

Natuurlijk geeft hij daarbij veel meer dan alleen een antwoord op een raadsel. In zijn *thick description* en cultuurhistorische benadering van zijn casus (20) snijdt hij allerlei kwesties aan die de negentiende eeuw in hun greep hielden. Maar uiteindelijk worden alle eruditie en scherpzinnigheid vooral in stelling gebracht om in te gaan op de detective-vraag. Ik zeg met opzet 'ingaan op', want een 'juridische' oplossing meent Jensma niet te kunnen geven, of beter: wil hij ook liever niet geven. Hem interesseren de dubbelzinnigheid, de ironie, de dubbele bodems, het Friese en toch niet-Friese, de bedrieger die bedrogen uitkomt, de ironie dat de naïeveling Ottema de geschiedenis meer beïnvloedt dan de